

“Wat moeten we aan met “de Zonen van God”? Weerbarstige struikelteksten (2)”, *Centraal Weekblad* 52/11 (12 maart 2004), 13

© Klaas Spronk

Hemel en aarde verenigd tezaam: de uitleg van een weerbarstig verhaal in Genesis 6:1-4

Het verhaal van de ‘zonen van God’ die hun oog lieten vallen op de ‘dochters der mensen’ en bij hen gigantische wezens verwekten heeft de eeuwen door voor veel hoofdbreken gezorgd. Over wie gaat het hier precies? Wat gaat er hier fout? Welke rol speelt God bij dit alles? Wie verder kijkt dan deze vier verzen ziet dat het verhaal een zinvol onderdeel is van de geschiedenis van Adam en Noach. Wie de bijbel ziet als één groot geheel zal merken dat het verhaal doorwerkt tot in het Nieuwe Testament.

Zonen van God

In de meeste vertalingen worden de hoofdpersonen in Genesis 6:1-4 aangeduid als ‘zonen van God’, maar in de Lutherse vertaling staat: ‘kinderen Gods’. Dat heeft te maken met de traditionele uitleg, zoals we die ook vinden in de kanttekeningen bij de Statenvertaling: ‘Gods zonen. Dat is, de nakomelingen der gelovige voorvaders, die de ware religie beleden, en met hunne huisgezinnen (als zijnde Gods Kerk) van het ongelovig en vleselijk geslacht der Kainieten waren afgescheiden. Gelijk daarentegen door de dochters der mensen meest verstaan worden de nakomelingen van Kaïn, plegende afgoderij, en levende naar het vlees.’

Tegenwoordig zijn de geleerden het er echter over eens dat we bij ‘zonen van God’ moeten denken aan goddelijke hemelbewoners. Een enkele keer vinden we hen ook vermeld in andere teksten, zoals in de eerste hoofdstukken van het boek Job en in Psalm 29:1 en 89:7. Ook al beled men de God van Israël als de enige god, men liet toch ruimte voor de gedachte van zoiets als een hemelse hofhouding. In latere teksten wordt dit nader ingevuld met de verwijzing naar soms met name genoemde engelen. De aanduiding ‘zonen van’ betekent in dit geval niet meer dan ‘behorend tot de sfeer van’. In het Hebreeuws is dat duidelijk. In onze taal suggereert deze woorden dat God nakomelingen zou hebben. Daarom kozen de vertalers van de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) er aanvankelijk voor om te vertalen met ‘goden’. Dat ging een aantal supervisoren te ver. Daarom staat er nu (zie *Werk in uitvoering* 2, blz. 24): ‘de zonen van de goden’.

Giganten

Als we nog even bij de NBV blijven, dan zien we dat daarin de ‘reuzen’ uit de Statenvertaling en de vertaling 1951 ‘giganten’ heten. Volgens supervisoren merken doet dat wel erg denken aan Griekse mythologie. Daarin zijn de Giganten machtige strijders uit de oertijd, die door de goden in samenwerking met Herakles worden verslagen. Deze associatie is nu juist precies wat de vertalers beogen. Bij ‘reuzen’ denkt men volgens hen tegenwoordig aan sprookjes, terwijl het hier eerder om mythologische gestalten moet gaan. We komen ze ook tegen in Kanaänietische teksten. Daar gaat het om de machtige dodengeesten van voormalige koningen. Het Hebreeuwse woord lijkt daar ook naar te verwijzen, want dat betekent letterlijk ‘de gevallen’. Ze worden ook genoemd in Numeri 13:33, in het verslag van de verspieters, waarvan de meeste erg bang zijn voor deze machtige tegenstander. Het gaat hier dus niet alleen om verschil in kracht, maar ook om de confrontatie met een andere godsdienst: de Kanaänieten kunnen een beroep doen op machtige goddelijke wezens. Geen wonder dat God zich beledigd voelt.

Van Adam naar Noach

Genesis 6:1-4 is een onderdeel van ‘het boek van de geschiedenis van Adam’. Dat begint in 5:1 en loopt tot 6:9. Daar begint ‘de geschiedenis van Noach’. In het Hebreeuws wordt - anders dan in de meeste vertalingen - in deze verzen hetzelfde woord gebruikt (letterlijk ‘verwekkingen’). Wie begint te lezen in 5:1 zal constateren dat in 6:1-4 sommige dingen gewoon doorlopen en andere juist niet. Hoofdstuk 5 zet in met een herhaling van het bericht dat God de mens, man en vrouw, geschapen heeft naar zijn gelijkenis. Vervolgens staat er dat Adam een zoon verwekt ‘naar zijn gelijkenis’. Een dochter ontbreekt nog, maar dat wordt in het vervolg recht gezet. Vanaf nu gaat het goed: van geslacht op geslacht verwekt men zonen en dochters. Maar als Noach aan de beurt is (5:32), blijft het bij drie zoons. Dat geeft te denken: waar blijven de dochters? Die komen in het volgende vers (6:1). Alleen staat het er nu meer in het algemeen: ‘de mensen’ krijgen dochters. De zonen die daarna ten tonele komen zijn geen mensenkinderen, maar ‘godenzonen’. Zij krijgen een oogje op de ‘mensendochters’. Het evenwicht tussen zonen en dochters lijkt verstoord en dat geldt – erger nog – ook voor het evenwicht tussen God en mens. Als het ware om het dreigende gevaar te bezweren, verklaart God nog wel dat er door de dood een niet te overschrijven grens is tussen mens en god: de mens is ‘vlees’; Gods geest zal niet altijd in hen blijven. Wanneer die ‘godenzonen’ en ‘mensendochters’ echter kinderen krijgen, dan zijn dat geen gewone mensen. Waar lijken ze op? Dit zijn niet meer de schepselen ‘naar de gelijkenis van God’. Het zijn een soort halfgoden.

Met de opmerking dat we bij deze giganten moeten denken aan helden, ‘mannen van naam’, uit een ver verleden eindigt het verhaal. Wat moeten we ervan denken? Wordt dit ons ter kennisgeving meegedeeld? Moeten we er wat van leren? Van gemaakte fouten? Dat laatste suggereert vers 3 in de vertaling van 1951: ‘nu zij zich misgaan hebben’. Waarschijnlijk betekent het hier in het Hebreeuws gebruikte woord echter niet meer dan zoiets als ‘omdat’. Zo staat het nu ook in de NBV: ‘hij is immers niets dan vergankelijk vlees’. Dat is geen veroordeling, maar een constatering. Dat negatieve oordeel vinden we wel wanneer we doorlezen: God heeft spijt van de schepping. De reden daarvoor vinden in Genesis 6:1-4. De schepselen lijken niet meer op wat God met hen voor ogen had. Ze zijn misvormd en dat komt doordat men keer op keer te ver is gegaan. Eerst grepen Adam en Eva boven zich uit. Nu was er de omgekeerde beweging, vanuit de hemel naar de aarde. Steeds was God zelf daarbij buitenspel gezet. Daarom begint Hij opnieuw: met Noach, een mens die ‘wandelde met God’ (6:9).

Bijbelse uitleg

Genesis 6:1-4 kan – zo moge duidelijk zijn geworden – het beste begrepen kan worden vanuit zijn plaats binnen de ‘geschiedenis’ van Adam. Het is ook zinvol om te kijken naar het nog grotere verband van heel de bijbel. Dan blijkt dat er lijnen te trekken zijn naar alle hoofddelen van de bijbel, zowel in het Oude Testament (Wet, profeten en geschriften) als het Nieuwe (evangelien en brieven). Al eerder werd gewezen op de relatie met een andere tekst uit de Tora/Wet: de vermelding van de ‘reuzen’ in Numeri 13. Ook bleek er een verband met teksten uit de Geschriften te bestaan: de ‘godenzonen’ in Job en de Psalmen. Het derde deel, de profeten, wordt vertegenwoordigd door een duidelijke parallel met Jesaja 31:3. Daar houdt de profeet zijn gehoor voor dat men niet moet vertrouwen op de macht van de Egyptenaren en hun paarden: ‘de Egyptenaren zijn mensen en geen god, hun paarden zijn vlees en geen geest’. Dat is precies dezelfde tegenstelling als in Genesis 6:3. Het geeft duidelijk aan waarom

het hier gaat: geen macht is groter dan God en elk streven naar macht buiten God om is tot ondergang gedoemd.

Kijken we nu naar het Nieuwe Testament, dan mogen we veronderstellen dat Paulus aan Genesis 6:1-4 heeft gedacht bij zijn argument het gebod aan vrouwen om hun hoofd te bedekken: 'vanwege de engelen' (1 Kor. 11:10). Ook de voorstelling van de val van de engelen in 2 Petrus 2:4 en Judas 6 is eraan ontleend. Jezus zinspeelt op 'het huwelijk der zonen Gods' wanneer Hij spreekt over opstanding tot onsterfelijkheid (Lucas 20:36-37). Dan zal men zijn als engelen en niet meer trouwen. Dat zijn allemaal bijzondere teksten, waarbij die vreemde oude traditie uit Genesis 6 een nieuwe lading krijgt. Dat heeft te maken met het nieuwe perspectief dat Jezus Christus geeft op een mogelijke verbinding tussen God en mensen. In het verpleeghuis zing ik vaak 'Daar ruist langs de wolken een lieflijke naam, die hemel en aarde verenigt tezaam'. Binnen de bijbel kan men het verhaal van Genesis 6:1-4 zien als tegenhanger van dat evangelie.

Dr. Klaas Spronk is onderzoeker Oude Testament aan de Theologische Universiteit in Kampen en geestelijk verzorger in een verpleeghuis te Culemborg. Hij is o.a. ook redacteur van de binnenkort te verschijnen bundel *De bijbel spiritueel. Bronnen van geestelijk leven in de bijbelse geschriften*.